
НЕОБХІДНІСТЬ МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

The article outlines the main aspects of the modernization of higher education in Ukraine towards integration into the European educational space as one of the methods of international cooperation in higher education and investigated the influence of globalization on this process.

Keywords: *modernization, higher education, globalization, international cooperation, integration.*

Актуальність дослідження. Сучасний розвиток людської цивілізації, що визначається як перехід до суспільства знань, характеризується якісно новими вимогами до інтеграції і розвитку освіти. Тож не дивно, що на початку 21 століття освіта стала предметом пріоритетної уваги міжнародної політики. Проявом такої тенденції стало міжнародне співробітництво серед вищих навчальних закладів усього світу.

Європейський Союз визнає, що освіта та професійне навчання є життєво важливими для розвитку сучасного суспільства і економіки. Стратегія розвитку Європейського Союзу наголошує на необхідності налагодження співпраці між усіма країнами в цьому напрямі, а також обміну знаннями між ними. Для України, як повноцінного суб'єкта міжнародної політики, актуальним залишається реформування державної політики з метою інтеграції до єдиного європейського освітнього простору. Одним з таких напрямів державної політики є необхідність модернізації вищої освіти нашої держави до умов Європейського Співтовариства.

Мета статті полягає у дослідженні закономірностей, тенденцій і перспектив процесу модернізації вищої школи України в умовах глобалізації і визначенні на цій основі основних шляхів його реалізації.

Виклад основного матеріалу. Геополітична спрямованість сучасного цивілізаційного процесу визначається його глобалізацією, зростанням значущості гуманітарної сфери,

---

високих інформаційних технологій, постіндустріальних принципів суспільного розвитку, підвищенням ролі інтелектуального капіталу та менеджменту, соціальних і гуманітарних чинників економічного прогресу, утвердженням пріоритетності базових засад сталого розвитку.

Однією з найважливіших сфер розвитку євроінтеграції є сфера вищої освіти, де вона набула форм Болонського процесу. На сьогодні 45 європейських країн, включно з Україною, підписали Болонську декларацію, яка наголошує на необхідності європейської співпраці у забезпеченні якості вищої освіти, підвищенні якості підготовки фахівців, зміцненні довіри між суб'єктами освіти, мобільності, сумісності систем кваліфікацій, посиленні конкуренто-спроможності Європейської системи освіти.

Українська освітня система вимагає серйозних змін у підходах до навчання, структури й змісту навчального процесу, мотивованого навчання студентів і, врешті-решт, відповідність здобутих студентами знань до попиту з боку роботодавців.

Країни-учасниці Болонського процесу підтримують участь ВНЗ та студентства у Болонському процесі і вважають, що лише активна участь усіх партнерів в процесі може забезпечити його довгостроковий успіх.

Усвідомлюючи, який внесок авторитетні ВНЗ можуть зробити в економічний та соціальний розвиток, країни-учасниці сходяться на тому, що університети повинні бути уповноважені приймати рішення щодо своєї внутрішньої організації та управління. Вони закликають ці навчальні заклади і в подальшому впроваджувати реформи в усі сфери свого життя.

Забезпечення якісного рівня вищої освіти є одним із головних завдань, невід'ємних від соціальної сфери. Якість освіти значною мірою регулюється стандартами вищої освіти. При розробці стандартів ураховуються процеси створення єдиного освітнього простору в Європі. Рекомендації щодо нормативних вимог визначаються згідно з Лісабонською конвенцією і Болонською декларацією.

З метою незалежного забезпечення якісних показників освітньої діяльності законодавство України передбачає чіткий та прозорий механізм її регулювання, основними складовими якого є інституції ліцензування, атестації та акредитації. З цією метою в Україні створена відповідна державно-громадська інституція – Державна акредитаційна комісія (ДАК), яка забезпечує додержання вимог до вищої та професійно-технічної освіти шляхом встановлення відповідних нормативних показників до їх ліцензування та акредитації. До складу ДАК входять представники громадськості – найвідоміші вчені, ректори навчальних закладів та державні особи.

Держава здійснює контроль рівня якості освіти і фахової підготовки за допомогою показників якості вищої освіти, яку набула особа в результаті реалізації вищим навчальним закладом освітньо-фахової програми підготовки за критеріями досягнення цілей вищої освіти.

У Щорічному посланні Президента України до українського народу відмічалось: «Друга половина ХХ ст. та початок ХХІ ст. ознаменувалися безпрецедентним піднесенням значення освіти і науки як чинників забезпечення комплексного розвитку держав у цілому та кожного члена суспільства зокрема. Від стану освіти і науки та від ефективності державної політики у цих сферах залежить вирішення завдання консолідації українського суспільства, формування єдиного гуманітарного, інтелектуального, інформаційного і культурного простору, залежить те, чи зможе Україна посісти гідне місце в сучасному світі» [1]. Одним з найважливіших стратегічних завдань на сучасному етапі модернізації системи вищої освіти України є забезпечення якості підготовки фахівців на рівні міжнародних вимог.

Саме тому інтегрування в Європейський освітній простір, запровадження основних положень Болонського процесу передбачає врахування національних підходів до організації навчання, змісту освіти, традицій у підготовці майбутніх фахівців з вищою освітою. У програмних європейських документах щодо розвитку вищої освіти зазначається, що університети значною мірою повинні зберігати свої власні традиції, надбання, школи.

Тому мова не йде про пряме запровадження закордонного досвіду в навчальний процес українських університетів.

Період з 2010 до 2020 року повинен стати ключовим у реалізації довготермінових стратегій щодо визнання вищої освіти України в європейському і світовому освітньому просторі.

Інтеграція в європейський освітній простір потребує вироблення і впровадження нових механізмів, серед яких: запозичення досвіду сусідніх з Україною держав-членів ЄС; адаптування законодавства України до вимог Болонського процесу; спільна підготовка фахівців у європейських вузах та обмін випускниками; вирішення проблем юридичного визнання дипломів українських вузів у країнах ЄС; створення умов для закріплення фахівців, що закінчують навчання; недопущення «відтоку мізків» з нашої держави; підготовка фахівців, спроможних захистити інтереси України у жорстких умовах світової конкуренції, враховуючи членство в СОТ та інші виклики.

Відомо, що 2011 рік оголошено в Україні роком освіти й інформаційного суспільства. А програма економічних реформ на 2010 – 2014 рр. ставить ціль підвищення конкурентоспроможності вітчизняної освіти. Про те, наскільки раціональними є заплановані реформи, свідчать конкретні завдання програми, головними серед яких є:[2]

- фінансове забезпечення кожного студента, яке передбачає підвищення самостійності навчальних закладів у розпорядженні фінансовими ресурсами та перехід їх фінансування від принципу утримання до принципу формування бюджетів, виходячи з кількості і стандарту вартості навчання одного студента;

- автономія навчальних закладів, яка передбачає розширення їх фінансової і кадрової автономії;

- удосконалення кадрової політики, в основі якої комплекс заходів з підвищення престижу роботи викладача;

- інвестування вузів, яке передбачає пошук альтернативних джерел фінансування освіти.

Слід зазначити, що практика роботи Міністерства освіти і науки, молоді та спорту, загалом вищої школи України за останні роки значно наблизила нас до реалізації ідеї входжен-

---

ня до Європейського простору вищої освіти (ЄПВО), яка базується на інституційній автономії, академічній свободі, рівних можливостях та демократичних принципах, які сприятимуть мобільності, підвищуватимуть можливості працевлаштування. Саме на досягнення названих пріоритетів спрямована сучасна стратегія розвитку університетської освіти України в контексті Європейського простору вищої освіти до 2020 року [3].

Ситуація в освітньому просторі України, – підкреслював Президент України, – свідчить, що на часі «...зміна концепції державного замовлення у вищій освіті. Воно має бути ув'язане з середньостроковим прогнозом стану ринку праці. Бюджетні кошти мають іти тільки на ті спеціальності, що потрібні економіці та країні» [4].

У зв'язку з цим Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України пропонує провести поетапну оптимізацію управління системою вищої освіти, яка повинна бути здійснена в умовах дефіциту бюджетних коштів на її утримання і передбачати подальше зменшення кількості центральних органів виконавчої влади, у сфері управління яких будуть знаходитися вищі навчальні заклади різних рівнів акредитації.

Адже нелогічним є те, що, як свідчать дані Державного комітету статистики, сьогодні в Україні функціонують 854 вищі навчальні заклади, з них 349 - III-IV рівнів акредитації всіх форм власності та підпорядкування, з них державної форми власності 228, у тому числі 148 університетів, академій та 32 інститути.

Між тим, зокрема в Італії, на 60 мільйонів населення припадає 65 університетів, у Франції на 63 мільйони – 41, в Іспанії на 45 мільйонів – 60, у Великій Британії на майже 61 мільйон – 142, в той час як в Україні на 47 мільйонів – 228 ВНЗ III-IV рівнів акредитації (державної форми власності)!

Президент України у Щорічному посланні наголошував на тому, що сотні університетів, які імітують підготовку, але не дбають про якість знань, не мають права на існування. Маленький, приречений на «безплідне» існування, вищий навчальний

заклад має увійти до складу кращого університету. Це і є головною ідеєю розвитку та формування освітньої мережі.

Враховуючи зазначене та з метою приведення мережі вищих навчальних закладів України до європейської практики, міністерством пропонується здійснювати оптимізацію мережі у два етапи:

- на першому етапі провести передачу вищих навчальних закладів, підпорядкованих міністерствам і відомствам, до сфери управління Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України;
- на другому етапі здійснити укрупнення вищих навчальних закладів шляхом їх об'єднання та створення університетів регіонального типу.

Лише за умов раціональної та зваженої оптимізації вищі навчальні заклади отримують можливість успішно розвиватися в єдиному освітньому просторі, матимуть необхідну методичну і наукову підтримку.

Що ж стосується питання можливого скорочення науково-педагогічних працівників у новостворених вищих навчальних закладах, то потрібно зазначити, що кількість науково-педагогічних працівників залежить від контингенту студентів. При злитті ВНЗ всі студенти продовжуватимуть навчання у новоствореному навчальному закладі. Таким чином, потреби в скороченні немає. Навпаки: створення великих, потужних кафедр забезпечуватиме розширення спектру спеціальностей новоствореного ВНЗ і сприятиме збільшенню контингенту студентів.

До того ж профільне міністерство постійно підкреслює, що студенти, а особливо ті, що навчаються на контрактній основі, лише виграватимуть від таких реформ [5].

На шляху до нової моделі вищої школи України, зазначив В.Д.Табачник, стоїть завдання створити такі умови і таку структуру вищів, в яких функціонують кілька десятків системних вузів з розвинутою інфраструктурою і високою репутацією, а чималі кошти платників податків інвестуються з користю для їх дітей, здатних швидко змінити студентську лаву на роботу за спеціальністю в приватному, державному або громадському секторі [6].

Для вирішення актуальних проблем вищої школи сьогодні вживаються конкретні заходи. Зокрема, у 2011 році уряд затвердив чотири важливі для освіти державні програми: Державну цільову соціальну програму розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року [7], Державну цільову програму підвищення якості шкільної природничо-математичної освіти на період до 2015 року [8], Державну цільову програму впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій «Сто відсотків» [9] та Державну цільову програму розвитку професійно-технічної освіти на 2011-2015 роки [10].

Але на шляху інтегрування в європейський освітній простір вищої школі України необхідно послідовно і якісно вирішити низку конкретних завдань, серед яких [1]:

- формування національної системи кваліфікацій;
- визнання попереднього навчання та освіта протягом життя;
- розвиток дистанційної освіти;
- упровадження елементів відкритої освіти;
- інтеграція освіти і науки;
- забезпечення пріоритетності дослідницьких університетів в інноваційному поступі України.

Після приєднання України до Болонського процесу в системі освіти зроблені важливі кроки з реалізації положень, які синхронізуються з національними підходами до організації навчання, змісту освіти, традицій України у підготовці майбутніх фахівців.

Завдання вищів, на наш погляд, – формувати власне освітнє середовище, культурну організацію навчання, культуру викладачів і студентів, культуру оцінювання навчальних досягнень студентів, культуру забезпечення якості підготовки майбутніх фахівців та науково-педагогічних працівників. Справжня європеїзація як наочний аналог модернізації української освітньої галузі починається тільки сьогодні. Її елементами, зокрема, є [11]:

а) припинення безконтрольного зростання кількості вищих навчальних закладів та сертифікації ними все нових нібито «модних», але непрофільних для них спеціальностей – цей процес у минулому вже зробив нас, на жаль, міжнародним посміховиськом;

б) сполучення освіти і науки, концентрація державних та інших доступних ресурсів розвитку в руках провідних – як сьогодні, так і історично – вищих навчальних закладів, які мають загально визнані наукові досягнення;

в) поступове приведення державного замовлення у відповідність із справжніми потребами бюджетного сектора, а також вивчення можливостей стратегічного прогнозування потреб ринку праці;

г) деідеологізація – очищення від спотворень викладання історії та літератури, акцентування багатогранності української ідентичності та культурної спадщини, виховання громадянськості зокрема – і як ключового елемента загальноєвропейської макроїдентичності;

д) пропаганда в суспільстві необхідних вже сьогодні вітчизняному і міжнародному ринку праці інженерно-технічних спеціальностей і надання відповідної підтримки вузам, що їх культивують;

е) аналіз можливостей створення і розвитку кількох т. зв. здвоєних програм (на рівні бакалаврату, магістрату і докторату – Ph.D., «доктора філософії») – з провідними університетами країн ЄС, концентрація уваги на сфері поширення викладання іноземних мов.

Список використаних джерел та літератури:

1. Послання Президента України до українського народу (з Експертною доповіддю НІСД «Україна XXI століття. Стратегія реформ і суспільної консолідації») / укладач А. В. Єрмолаєв. – К.: НІСД, 2010. – 128 с.
2. Ващук Ф.Г. З практики роботи Закарпатського державного університету щодо наукового забезпечення процесу інтеграції в європейський освітній простір / Ф.Г. Ващук // Геополітика України: історія і сучасність: зб. наук. пр. Вип.3. – Ужгород: Закарпатський державний університет, 2010. – С.220.
3. Стратегія та сучасні тенденції розвитку університетської освіти України в контексті європейського простору вищої освіти на період до 2020 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tempus.org.ua>
4. Глава держави: Успіх освітньої реформи визначить, чи зможе Україна гідно конкурувати на міжнародних ринках, базуючись не на сировинних ресурсах, а на

-
- інтелекті нації // Офіційне інтернет-представництво Президента України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/20049.html>
5. Аномалія для Європи: в Україні на 47 мільйонів - 854 вищих навчальних закладів // Сайт Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/newstmp/2011/09_06/12/
  6. Дмитрий Табачник. Шаги в будущее. К откровенному разговору о модернизации / «2000». – 2011. – № 15. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://2000.net.ua/2000/aspekty/vzgljad/73033>
  7. Державна цільова соціальна програма розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1721-2010-%F0>
  8. Державна цільова програма підвищення якості шкільної природничо-математичної освіти на період до 2015 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=561-2011-%EF>
  9. Державна цільова програма впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій «Сто відсотків». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1200.573.0>
  10. Державна цільова програма розвитку професійно-технічної освіти на 2011-2015 роки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=495-2011-%EF>
  11. Дмитрий Табачник. Возвращение в современность. К новой государственной политике в сфере образования / «2000». – 2011. – №8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://2000.net.ua/2000/aspekty/obrazovanie/71919>

(Міжнародний науковий вісник: збірник наукових статей за матеріалами XXIII Міжнародної науково-практичної конференції, Ужгород – Кошице – Мішкольц, 29 листопада – 2 грудня 2011 р. /Ред. кол. Ф.Г.Ващук (голова), Х.М.Олексик, І.В.Артёмов та ін. – Ужгород: ЗақДУ, 2012. – Вип. 4(23). – Ч.1. – 400 с.)